

Ate i les tecnologies de l'acord

POMPEU CASANOVAS

(IDT / Universitat Autònoma de Barcelona)

pompeu.casanovas@uab.cat

I

Hi ha imatges que sintetitzen per si mateixes una situació històrica. La guerra civil espanyola també es va caracteritzar pel llarg i pregon silenci de la postguerra. El meu pare rarament en parlava, però ja vell, sense venir gaire a tomb, un dia ens va repetir una frase que, de cop, em fa fer entendre què havia estat aquella guerra. Fa més de seixanta anys, al costat de casa, hi vivia una família anarquista. L'home era de la FAI, però com tantes vegades va succeir també, ajudà al meu pare—catòlic i catalanista— a fugir quan els escamots el van començar a buscar. Li va salvar la vida. La mare de la família, aleshores, li digué: “Pensi, senyor Casanovas, que quan en Joan mata un home és que té tota la raó!”.

Matar és una cosa, matar amb tota la raó, una altra de molt diversa. De vegades la diferència entre tenir-ne o no tenir-ne és prima com un paper de fumar, però les seves conseqüències pràctiques són definitives i sense retorn ni esmena possible. Penso que aquesta és una idea moderna: la raó rodona, completa, massissa, legitimadora de totes les accions. En un cert sentit, és la pròpia raó qui mata, com un dels seus atributs.

La imatge, doncs, no és en la mort violenta, sinó que radica en el mode com es representa, es viu i es legitima la violència com a bona consciència, com la tranquil·la i consistent consciència política de matar.

Una de les figures gregues que sempre em ve al cap quan penso en teoria política és Ate, la dels peus lleugers, la filla de Zeus repudiada pel seu pare per haver avançat el

naixement d'Eristeu abans que el d'Hèrcules, privant-lo així dels beneficis sobre el poder promesos pel déu al primer mascle que li naixés. Ate no parla, no pot posar els peus sobre la terra, és com una brisa muda i freda que corre lleugera per damunt dels homes. Quan reposa sobre llur testa, poden fer qualsevol cosa. Per això es relaciona tradicionalment amb l'error i la follia. Nosaltres en diríem "la rauxa".

Hi ha tres aspectes que m'agradaria analitzar en aquesta imatge complexa de la rauxa: la seva racionalitat política, la seva dinàmica, i la seva transformació per mitjans tècnics.

II

Començaré per aquest darrer aspecte. La Intel·ligència Artificial contemporània ha modelat les tecnologies de l'acord. En diversos projectes, entre ells un COST europeu, la tecnologia ha pres seriosament la possibilitat de modelar l'enraonar, de contrastar els mecanismes de gestió i solució de conflictes per arribar a acords raonables. Els models elaborats no substitueixen la deliberació o el diàleg, sinó que els faciliten, calculen les distintes opcions i ofereixen suport als usuaris.

D'aquesta manera, e.g., Pablo Noriega ha pogut modelar en una seqüència escalada des de la conciliació a l'adjudicació, passant per la mediació i l'arbitratge, les etapes de resolució de conflictes. Es tracta de tecnologies procedimentals, dirigides a una gestió processual que aboqui a l'acord i per tal que, només si aquest fracassa o no es produeix, intervingui per mitjans presencials el jutge o un decisor aliè a l'objecte del litigi. D'un mateix tenor és la recerca basada en agents intel·ligents. Es tracta aquí de copsar l'emergència iterativa de les normes: com es produeixen patrons de regulació estables a partir de la interacció dels agents, e.g., un codi de circulació a partir de l'aprenentatge dels agents d'una conducta no lesiva (que els robots no topin entre si o amb obstacles, posem per cas).

Tot això està molt bé, perquè les guies de modelatge segueixen les guies que la filosofia analítica contemporània ha bastit per a comprendre la denominada *intel·ligència social*. Així, és habitual que autors importants com Searle, Dennet, Lewis o Ramsey siguin invocats per a descriure la construcció (Searle), comprensió (Dennet), convenció (Lewis) o inferència (Ramsey) del social.

¿On queda, però *allò social*, aquesta amalgama de conductes, sentiments, emocions, accions i pensaments diversos i contradictoris?

En teoria de l'argumentació, en les teories epistèmiques i deliberatives de la democràcia –com en la teoria de l'elecció social– el teorema de la impossibilitat d'Arrow o la paradoxa de Condorcet són la regla. Constitueixen el límit indepassable del raonament consistent, entre l'individual i el col·lectiu. L'agregació de vots o de judicis no es pot produir sense una tria racional prèvia del procediment. No hi ha una seqüència lògica possible: per passar de l'individual al col·lectiu cal un acte de decisió. Segons Shumpeter, per exemple, el sistema de preus acompliria aquest objectiu d'agregació de preferències en el mercat. Seria un exemple de mecanisme social eficaç.

Hi ha autors que creuen que això també val per a la transformació de les premisses. I així, Pettit ha defensat darrerament que cal separar la representació democràtica de la deliberació, i que per a no incórrer en paradoxes, cal que els representants polítics no estiguin vinculats a la voluntat dels seus representats.

III

Posaré ara la qüestió des d'un altre punt de vista. Podem sintetitzar en tres les fonamentacions polítiques de l'estat i del dret: (i) el model aristotèlic concèntric de composició social, renovellat en l'Edat Mitjana per Tomàs d'Aquino i present en el Renaixement en l'obra e.g. de Campanella, (ii)

el model abstracte del pacte social en tres nivells ascendents (estat de natura, *pactum unionis*, *pactum subjectionis*), proposat per Hobbes i seguit per tot l'empirisme i el racionalisme posteriors, fins els nostres dies; (iii) i finalment el model dialèctic de Ciceró, reprès per l'humanisme renaixentista, de Rudolph Agricola a Pierre de la Ramée o Lluís Vives (per citar posicions religioses contraposades).

Teòricament, el neorepublicanisme contemporani recupera aquest darrer model, i li dona forma jurídica. Si afegim la fe en els textos fonamentals que prové dels *Federalist Papers*, obtindrem el marc bastit pel constitucionalisme contemporani.

Aquest és el marc on es mou Pettit, o l'actual conseller d'Obama, Cass Sunstein. Però aquest marc torna a situar en la representació política, la delegació de poder o en els biaixos de les distorsions cognitives el punt essencial del pas de l'individual al col·lectiu. En sentit estRICTE, malgrat el flirteig amb les posicions de diàleg de la democràcia deliberativa, el marc de reflexió política realment proposat torna a ser el de l'abstracció del pacte, aquest cop convenientment adobat en la forma constitucional justa perquè constitueixi el fonament de la legalitat.

És un pacte de no agressió, però un pacte que pressuposa la violència que es vol excloure i la legitima perquè només sigui exercida per una part del cos social. Isaiah Berlin assenyala Theodor Herzen i les revolucions liberals de 1848 com el moment on s'entronitzen els nous déus de l'abstracció (com la llibertat), a l'altar dels quals es tornen a oferir sacrificis humans. Però, de fet, el primer positivisme imperatiu d'Austin i Bentham —és a dir, l'obra dels primers teòrics del dret— havia ja segellat (i edulcorat la violència implícita) d'aquest poder del sobirà legal.

Potser l'abstracció convé col·locar-la en un altre lloc, on realment es dona sense distorsions, i té sentit: en la comunicació, les interaccions i raonaments dels homes, en el ma-

teix vincle que construeixen entre si. Per a mi, el dret relacional ve a constituir aquest nou marc.

Un exemple de dret relacional és el *crowdsourcing* polític, la solució de microproblemes a la xarxa, articulada mitjançant la resposta agregada de milers de persones. Per primer cop, hom pot construir doncs el *demos*, l'ideal grec de la participació directa a partir de l'agregació no d'informació sinó de coneixement. L'ODR i els mapes de crisi bastits pels voluntaris en plataformes com USHAHIDI són, en efecte, més gestió de coneixement distribuït que no pas mera agregació d'informació.¹

L'ús de les imatges i de l'espai representat en els processos dels mapes de crisi és molt divers del que ens van acostumar els mapamundis polítics del Renaixement ençà. La projecció cilíndrica de Gerardus Mercator (1569), e.g., ha il·lustrat la representació geopolítica de món fins als nostres dies. Tanmateix, com és sabut, aquest tipus de representació en paral·lels i meridians, tan aptes per a la nàutica, són rectes i perpendiculars, conformant la projecció est-oest amb la nord-sud. Presenta el problema de la distorsió dels objectes més grans a mesura que les línies s'allunyen de l'equador. Això no ha representat un obstacle per a la tria d'Europa com a epicentre, i per a la repetició mecànica de la projecció de Mercator per a una multiplicitat de finalitats distintes, des de rutes aèries fins a l'ensenyament a l'escola. Jo encara vaig estudiar amb aquests mapes al batxillerat. En realitat però, l'extensió d'Àfrica és de 30.170.427 km². El continent comprèn Estats Units, la Xina, l'Índia, Europa i part d'Oceania juntes. Compareu les Fig. 1 i 2.

1. <http://ushahidi.com/>

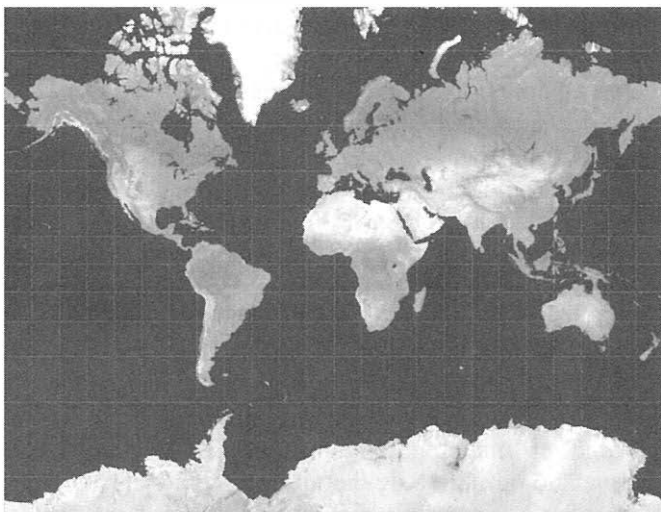

Fig. 1. Projecció del mapamundi de Mercator (1569). Font: <http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Mercator-projection.jpg>

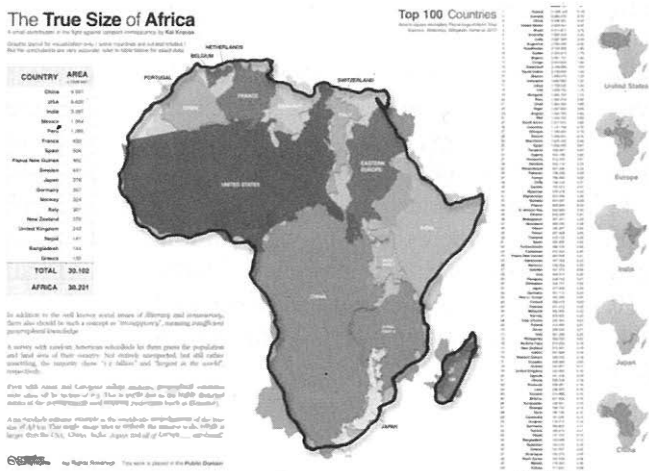

Fig. 2. Mesures d'Àfrica. Font: <http://truthlife.net/wp-content/uploads/2011/02/true-size-of-africa.jpg>

Les imatges per satèl·lit de Google que s'utilitzen en els mapes de crisi no són d'aquesta mena: no *imaginen* com és el món a mida de la navegació o de la política, no el projecten a través d'una representació *icònica* que reproduïx el lloc de poder de les nacions europees, sinó que parteixen d'una representació fotogràfica en 3D que permet un grau de detall i concreció sorprenents. L'abstracció icònica se substitueix pel coneixement local dels esdeveniments que succeeixen en l'espai tridimensional del mapa. El problema aleshores varien: ja no es tracta de la representació política *de* l'espai, sinó dels esdeveniments polítics *en* l'espai. O més ben dit en l'eix de coordenades de tres espais: el del territori concret; el de la relació d'esdeveniments *sobre* el territori que són transformats en coneixement en xarxa; i el de la dimensió vertical de la informació visualitzada, que permet al seu torn l'actuació sobre el territori dels equips d'emergència. Es tracta, doncs, de la producció de *coneixement situat i a temps real* en diversos nivells i dimensions.

Dels tres models polítics esmentats anteriorment, només el model dialèctic de l'humanisme permet operar amb aquest tipus de representació, perquè integra el coneixement local produït en una cadena d'accions dialogades, discutides i classificades de forma més general. No hi ha per dir-ho així la fonamentació abstracta per un cantó i el curs d'actuació per l'altre, sinó que la dinàmica de l'actuació integra el coneixement necessari justament perquè *permet visualitzar-lo*. S'acompleix així l'ideal de "veure" no només el món, sinó el raonament mateix contextualitzat. És la força argumental de les imatges presentades per la vella retòrica com a *energeia* i com a *ekfrasi*, però reunides ara com a segments conceptuals interpretables que exigeixen la discussió i decisió racional sobre les categories interpretatives. ¿Què és el que es veu en aquest punt del mapa? ¿És un camió militar? ¿Un escamot? ¿Com el conceptualitzem? ¿com a "violació humanitària"? ¿Constitueix una prova al·legable

davant d'un Tribunal Internacional?² És clar que ens cal una redefinició de la racionalitat política per a poder integrar aquest tipus d'actuacions a la xarxa. I que aquesta racionalitat es torna a basar en la dialèctica, en la discussió racional, en la paraula que interpreta les imatges, però que es basa en elles com a material bàsic d'observació, per a mantenir bé els peus sobre la terra i no permetre que el vol assassí d'Ate torni a substituir les imatges per abstraccions, busqui en aquestes el fonament de l'argumentació política, i acabi per fer-nos concloure que, efectivament, tenim tota la raó.

Fig. 3. Identificació d'armament, barreres i escamots (Síria, ●ctubre 2011).
Imatge cedida per Marta Poblet: *Syria Crisis Map*.

2. <http://serendipolis.wordpress.com/> Vegeu també <http://libyacrisismap.net/> i, per a una síntesi, M. POBLET "Móviles, mapas, satélites y redes sociales: gestión de crisis 2.0", *Lychnos. Cuadernos de la Fundación General CSIC*, n. 7: 75-79.